

CENAP ŞAHABETTİN'İN "TA'YİN-İ METÂLİB" ŞİİRİNDE TABİAT UNSURLARI

Elements of Nature in Cenap Şahabettin's Poem "Ta'yîn-i Metâlib"

Ashhan AYTAÇ¹

¹Dr.Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bayburt, slhnytc@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3008-0702>

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:

06.06.2024

Kabul/Accepted:

06.09.2024

DOI:

10.18069/firatsbed.1495938

Anahtar Kelimeler

Cenap Şahabettin, Ta'yîn-i Metâlib, tabiat, şiir, imge.

Keywords

Cenap Şahabettin, Ta'yîn-i Metâlib, nature, poetry, symbol.

ÖZ

Servet-i Fünûn dönemi sanatçılarından biri olan Cenap Şahabettin, estetik duyuş tarzını incelemesi, söylem biçimi ve orijinal imgelem sistemiyle modern Türk şiirinin kurucuları arasında yer alır. Şair, şiirlerinde titizlikle meydana getirdiği estetik üslup tarzının yanı sıra özgün konu ve temleri imgeleştirerek Türk edebiyatı tarihinde önemli bir yere sahip olur. Şiir yazma edimini, bir varoluş sorunu şeklinde anlamlandıran Cenap Şahabettin, poetik metinleriyle de kendisinden sonraki edebî oluşumları yönlendirmeye devam eder. Estetik anlayışa bağlı olarak şiirlerinde güzellik ilkesini esas alan Cenap Şahabettin, tabiata dair izlenimlerini tinsel duyuşla bütünleştirerek bir tablo görüntüsü meydana getirir. Bununla birlikte Türk edebiyatında tabiat manzaralarını tasvir etme yöneliminin öncülerinden biridir. Tabiat, ontik çıkmazda bulunan şair için kaçış istencini yansıtan ideal bir mekân şeklinde imgeleştirilir. Ruhsal yaşantısına ait imgeleri, tabiat unsurlarıyla özdeşleştiren Cenap Şahabettin, Servet-i Fünûn dönemi tabiat ilkelerini "Ta'yîn-i Metâlib" isimli şiiriyle okuyucuya sunar. Türk şiirinde pek çok yeniliğe imzasını atan Cenap Şahabettin, "Ta'yîn-i Metâlib"de tabiat unsurlarını, sembolleştirme aracı şeklinde kullanırken geleceğe dönük arzu, istek ve beklentilerini sembolistlere özgü imajlarla ortaya koyar.

ABSTRACT

Cenap Şahabettin, one of the artists of the Servet-i Fünûn period, is among the founders of modern Turkish poetry with his prioritization of aesthetic feeling, original discourse and original imagination system. Thanks to the aestheticized style he meticulously created in his poems, the poet had an important place in the history of Turkish literature, also by dipping into original subjects and themes. Cenap Şahabettin, who interprets the phenomenon of writing poetry as an existential dread, still to this day, continues to direct the literary formations after him with his poetic texts. As a poet bound to an aesthetic understanding, Cenap Şahabettin, who based his poems on the principle of beauty, creates a painting by integrating his impressions of nature with spiritual feeling and initiates the tendency to depict natural landscapes in Turkish literature. Nature is imagined as an ideal space for the poet, who is struggling with an ontic dilemma, reflecting his will to escape. Cenap Şahabettin, who identified the symbols of his spiritual life with the elements of nature, presented the natural principles of the Servet-i Fünûn period to the reader with his poem "Ta'yîn-i Metâlib". Cenap Şahabettin, who has introduced many innovations in Turkish poetry, used the elements of nature as a means of symbolization in "Ta'yîn-i Metâlib", while revealing his desires, wishes and expectations for the future with images unique to symbolists.

Atıf/Citation: AYTAÇ, A. (2024). *Cenap Şahabettin'in "Ta'yîn-i Metâlib" Şiirinde Tabiat Unsurları*. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 3, 1161-1167.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Ashhan AYTAÇ, slhnytc@gmail.com

1. Giriş

Tanrısal iradenin yansıması şeklinde kabul edilen tabiat, Türk kültür ve medeniyetinde özel anlam alanına sahip kavramlardan biridir. Türk tarihi boyunca kutsallık atfedilen tabiat, Türk edebiyatında da sıklıkla ele alınan temlerden olmakla birlikte Tanzimat dönemine kadar panoramik düzlemde irdelenir.

On dokuzuncu yüzyılda yenileşme düşüncesinin etkisiyle ortaya çıkan Batı tesirindeki Türk edebiyatı döneminde “*geniş ve canlı tabiata doğru bu çıkış ilk yenilenme devrinin en mühim keşfi*” (Tanpınar, 2003: 273) olarak yeni kapılar aralar. Ancak Tanzimat dönemi birinci nesil şairleri, sosyal fayda ilkesinden hareketle toplumsal düzendeki gündelik hayata dair değişim, dönüşüm ve gelişmelerin yanı sıra sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi açmazlara yöneldiği için şiirde tabiat unsurlarına yer vermeyi tercih etmez.

Bireysel duyuş tarzına bağlı temleri ve güzellik ilkesini ön plana alan Tanzimat dönemi ikinci nesil şairleri Recai-zâde Mahmut Ekrem ile Abdülhak Hâmit ise insanla tabiat arasındaki ilişkiyi algısal biçimde kullanmak üzere ilk adımı atar. ‘Tabiata dönüş’ fikrini çıkış noktası olarak kabul eden Abdülhak Hâmit, Panteist anlayışın da tesiriyle tabiata tutkunluk derecesinde hayranlık besler. Kozmik ahengi işaret eden tabiat unsurlarını, çok yönlü olarak betimleyen Abdülhak Hâmit’in şiirleri, Servet-i Fünûn dönemi tabiat anlayışının oluşumuna kaynaklık etmesi yönüyle dikkate değerdir.

Türk edebiyatında ilk kez Servet-i Fünûn şairleri tarafından merkeze alınan tabiat temi, ontik çıkmazda bulunan dönem sanatkarları için kaçış istencini yansıtan ideal mekân şeklinde imgeleştirilir. Servet-i Fünûn dönemindeki kaotik atmosfer nedeniyle bireysel hassasiyetleri önceleyen şairlerin yalnız, içine kapanık, kırılğan, karamsar, melankolik ruh hali, kaçış istenci ve sonsuzluk arzusu tabiat simgesiyle çarpıcı biçimde şiirselleştirilir.

Servet-i Fünûn döneminin önemli şahsiyetlerinden biri olan Cenap Şahabettin; özgün imge dünyası ve söylem biçimiyle Türk şiirindeki köklü değişimin örneklerini verir. Bu yönüyle şiirin modernleşmesine katkı sağlayan şair, canlı üslubuyla dilin sınırlarını zorlarken yaratıcılık yetisini benzersiz imgeleriyle kanıtlar. Yaratıcı ilgisini gözlemci kimliğiyle tümleyen Cenap Şahabettin; izlenimlerini, duygusal ve düşünsel yönelimiyle bütünleştirerek şiir evrenini kurar. Tabiatın ruhunu keşfeden şair, eserlerini, resimsel öğeler ve müzikaliteyle karakterize ederek üslubunu belirginleştirir.

Cenap Şahabettin, Türk edebiyatında tabiat manzaralarını algısal düzlemde tasvir etme yönelimini başlatarak yenilikçi tavrını onar. Tabiatı betimlemek, “*şair için kendi ruhunu anlatmak demektir.*” (Akay, 2020: 289) şeklinde düşünen Cenap Şahabettin; tabiat unsurlarını, insan ruhuyla özdeşleştirerek özgün bir imge sistemi kurar. Bu bağlamda şair, “*tabiatta, insan ruhuna benzer bir ruh, bir “ruh-i kâinat” olduğunu farz eder.*” (Kaplan, 1975: 95). Varoluşunu mekân/ tabiat üzerinden anlamlandırma çabası içerisindeki şair, tabiat temli şiirlerini, ‘ruh-i kâinat’ görüşünden yola çıkarak kaleme alırken Türk edebiyatında öncü bir tavır sergiler.

Cenap Şahabettin’in Servet-i Fünûn dönemi tabiat ilkelerini ortaya koyan “Ta’yîn-i Metâlib” isimli şiiri, ilk kez 1895 yılında Hazîne-i Funûn dergisinde yayımlanır. Mükemmel bir düşlemin resmedildiği “Ta’yîn-i Metâlib”de tabiat, sembolleştirme aracı şeklinde kullanılırken arzular, sembolistlere özgü imajlarla ortaya konur.

Tabiat mefhumunun başat değer olduğu “Ta’yîn-i Metâlib”, iki bölüm şeklinde incelenebilir. İlk dört dörtlükten oluşan birinci bölümde; gökyüzü, deniz, rüzgâr ve kuş sembolleri aracılığıyla sonsuzluk arzusunu imgeleştiren bir tablo görüntüsü oluşturulur. Son üç dörtlükten oluşan ikinci bölümde ise kadın/ sevgili ve ev/ yuva ile ilgili özgün söylemler, tabiat unsurlarıyla özdeşleştirilerek somutlaştırılır. Bu bakımdan şiirde tabiat, yalnızca resimsel bir mekân değil, ruhsal bir varoluş alanı olarak inşa edilir.

Cenap Şahabettin’e göre tabiat, ruh ve bedenden oluşan bir bütün halinde insanı temsil ettiği için tabiat/ dünyayı, ilkesel isteme biçimiyle tasarlar ve ideal bireyin niteliklerini arzular düzleminde belirginleştirir.

2. Ötelere Ulaşma Arzusu: Tabiata Sığınma

Dış dünyanın olanaksızlıkları tarafından kuşatılan Servet-i Fünûn şairi, melankoli ve karamsarlıkla iç dünyasına çekilerek ötelere ulaşma arzusu duyar. Aşırı duyarlı ruh haline sahip sanatkar, “*realiteden kaçarak hayal âlemine sığınmak özlemi*” (Kaplan, 1975: 136) hissettiği için tabiata sığınmayı tercih eder. Servet-i Fünûn dönemi şairleri, Tevfik Fikret’in “Sühâ ve Pervin” şiirindeki hayali temsil eden Sühâ gibi “*bir masal atmosferi içinde bulutlara ve öte âlemlere uçmayı arzu*” (Korkmaz, 1987: 133) eder ancak arzuları nesnel dünyada karşılık bulamaz. Bu nedenle içedönük ruh haline sahip şairler, gözünü düşsel tabiata çevirir. Bu bağlamda “Ta’yîn-i Metâlib” şiirinde tabiat, ötelere ulaşma arzusunun mekânsal izdüşümü olarak merkezi rol alır.

Arzu felsefesi ekseninde kaleme alınan "Ta'yîn-i Metâlib"de tabiat, ötelere ulaşma arzusu doğrultusunda yeniden bir yaratım sürecine tabii tutulur. Şiirde "arzu ve tasarım, uyum ve umut" (Kumar, 2005: 35) kavramlarının tabiat unsurlarıyla simgeleştirilmesi, ütopyalara özgü mükemmel dünya düzeni algısının kurulmasını amaçlar:

"İsterim kim kebûd u sâf semâ
Olsun âfâk-ı ihtisâsâtım;
O kebûdî içinde bî-pervâ
Cevelân eylesin hayâlâtım!" (Şahabettin, 2022: 106).

"İsteklerin tayini" anlamına gelen "Ta'yîn-i Metâlib" in ilk altı dördlüğünün "isterim" açar ibaresiyle başlaması, şiirdeki ısrarlı kaçış arzusunun etkisini hissettirdiği için dikkat çekicidir. Bununla birlikte "Bunların cümlesinden evvel ben/ İsterim lâkin eylemek ilkâ" (Şahabettin, 2022: 107) dizeleriyle başlayan son dördlükte ise "isterim" eylemi, gerçekleşmesi beklenen asıl hayalin önemini vurgulamak için bilinçli bir tercihle ikinci dizeye alınır. Servet-i Fünûn döneminde ortaya çıkan 'şiirde bütünlük fikri'ne uygun olarak yapılandırılan eserde, "isterim" ifadesi leitmotive dönüşerek bütünlük unsurunu sağlayan anlam dünyasını kurmakla birlikte söylem biçiminde de müzik kompozisyonu oluşturur.

Birinci tekil şahsın anlatıcı olarak kullanıldığı şiirde iste- eyleminin geniş zaman kipiyle çekimlenmesi geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki diyalektik süreci düşündürmesi bakımından önem arz eder. Bu bağlamda zamansal sınırları aşma arzusunun gösteren "isterim" kelimesi, ben'in kendilik değerleri doğrultusunda şekillendirilen istek, hayal ve beklentilerini belirten açar ibaredir. Tabiatın "pasif sentezlerin bütünü" (Deleuze, Guattari, 2014: 47) olan arzuların ışığında betimlenmesi ise ben'in değerler dünyasını tasvir etme çabasının göstergesidir. Ancak düşünsel düzeyde idealist olup isteklerini sıralı biçimde dile getiren özne, gündelik hayatın açmazları tarafından kuşatıldığı için beklentilerini eylemsel düzlemde gerçekleştiremez. Arzuları, düşünsel düzlemde asılı kalan özne, onları eyleme taşıyamadığı için hezeyana uğrar. Bu yönüyle Servet-i Fünûn dönemi şairlerini temsil eden özne-ben'in "yapan" değil; sadece "isteyen/ arzulayan" pasif insan" (Çetin, Gülemdam, Narlı, 2015: 96) olduğu net biçimde ortaya konur.

Mekân ile zamanın sınırlarını aşarak ötelere ulaşmayı istemekle yetinen edilgen özne için tabiat, arzuların kavranmasını sağlayan duysal ve duygusal eğilimlerin mükemmel gösterimidir. Bu yönüyle naifliğin temsilcisi gökyüzü, çocuk masumiyetindeki bireyin istemine göre mükemmel biçimde tasarlanırken sonsuza ulaşma arzusu; kebûd, sâf, semâ, âfâk, hayâlât ibareleriyle imgesel düzlemde yansıtılır. Yeryüzü gerçeğinden bunalan özne, göksel mekânın ütopyik alanına sığınarak hayallerinin gerçekleşmesini düşlerken "tabiatı, duygu ve hayallerinin gezindiği bir mekân" (Kaplan, 1971: 36) olarak tasavvur eder. Bu bekleyişle birlikte tabiat, idealize edilen mekânın yansıması olur ve ruhsal bir nitelik kazanarak kusursuzlaşır.

İnsanın özü olarak kabul edilen arzularını (Spinoza, 2011: 455) yapıp- etme düzeyine taşıyamayan özne- ben, karamsarlığa yenik düşerek iç dünyasına çekilir. Geleceğini, arzu ve seçimleri doğrultusunda yönlendiremediği için mutsuz, huzursuz, kederli olan özne, mutlu bir anıya tutunmak gayesiyle evrensel anne imgesini düşler. Bu bağlamda "en büyük, en değişmez anne simgelerinden biri" (Bachelard, 2006: 131) olan deniz aracılığıyla tabiata sığınır:

"İsterim bir hudûdsuz deryâ
Olsun âlâmıma reşâşe-nisâr;
Etsin âsûde mevcellerle bana
Âşıkâne hikâyeler îsâr." (Şahabettin, 2022: 106).

Kırılgan özne, kozmogonik öykülerde dişil ögeyi temsil etmesi yönüyle yaratılışın kaynağı olan doğurgan, bereketli, sakin ve huzurlu anne- kadın imgesini çağrıştıran denizle bütünleşerek sonsuzlaşmayı arzular. Kadın "duysal maceranın yüce zirvesine götüren rehber" (Campbell, 2010: 134) olması açısından ona varoluş yolculuğunda eşlik eden kutsal bir yol gösterici şeklinde imgeleştirilir. Özneyi, arzularını gerçekleştirmek hususunda aktif rol alması için cesaretlendiren anne- kadının rehberlik yönü, eyleme geçmeyi işaret eden mevce açar ibaresiyle sezdirilir. Bu yönüyle denizle özdeşleştirilen anne- kadın, evladını hudûdsuz sevgisiyle âsûde biçimde sarmalar, mevcellerle yönlendirir ve âşıkâne öyküleriyle yaratıcı bir çözüm yolu bularak sonsuza ulaşım arzularını gerçekleştirmesi için ona duygusal ve düşünsel biçimde destek olur. Sevecen, şefkatli, özverili, korumacı özellikleriyle idealize edilen anne- kadın imgesinin özne üzerindeki yapıcı etkisi; dalgalı, sonsuz ve mavi deniz simgesiyle sergilenir.

İnsani nitelikler atfedilerek kişileştirilen gökyüzü ve denizin tasviriyle bir manzara resmi oluşturulduktan sonra rüzgâr unsuruyla tabiatın yeniden doğuşu çağrıştırılır. Divan şiirine özgü sembollerden biri olan bad-ı saba, sevgiliyle haberleşmeyi sağlayan hafif ve hoş bir rüzgâr olarak bilinir. Eski Türk şiirinde yüzyıllar boyunca yer verilen mazmunlardan biri olan bad-ı saba, “Tayin-i Metalib”de ise geleneksel bakış açısı ile anlamlandırmadan farklı olarak şairin, yeni ve özgün şiirler kaleme almak için kullandığı, yeniden doğuş imgesine göndermede bulunan bir ilham kaynağı olarak ödüncülenir:

*“İsterim bir hafif bâd-ı sabâ
Ki getirsin bana sabah, akşam
Yeni bir fikir, taze bir hulyâ,
Tatlı bir vezn, bir güzîde makam!”* (Şahabettin, 2022: 106).

Bir yaratım arayışının itiraf edildiği dörtlükte, Cenap Şahabettin’i temsil eden özne- ben, estetik haz alma aracı şiirler kaleme alan bir şaire dönüşme sürecini, özeleştiril biçimde değerlendirir. Şair, şiirde poetik ruhun görünüşlerini, içerik ve biçim şeklinde bir anlam dünyası meydana getirerek işaret eder. “*Yeni bir fikir, taze bir hulyâ*” dizesi içerikte, “*Tatlı bir vezn, bir güzîde makam!*” dizesi ise biçimde olması gerekeni sergilemeye yönelik anlam taşır. Bu bakımdan titizlikle meydana getirilen şiirlerde, benzersiz konu ve temlerin estetik söylem biçimiyle imgelere dönüştürülmesi gerektiği üzerinde durulur. Şiir sanatıyla ilgili metodik görüşlerini, eserlerinde sıklıkla dile getiren Cenap Şahabettin’in, şairin yazma edimindeki referansına bad-ı sabâ simgesiyle ışık tutarak esin kaynağını rüzgâr/ tabiat unsuru olarak netleştirmesi orijinal ve yeni bir söylem biçimidir. Şair, bu orijinal imgeleştirmeye yaratıcı potansiyeli barındıran tabiatın sanat eserleri üzerindeki etkisinin anlaşılmasını sağlarken kendi şiir evreninin esin kaynağını tabiat olarak açıklamayı ihmal etmez. Bununla birlikte şiire özgü kavramların tabiat unsurlarıyla imgeleştirilmesi, ‘ruh-i kâinat’ görüşünü ispatlama çabasının ürünü olarak değerlendirilebilir. ‘İsteklerin tayini’; gökyüzü, deniz ve rüzgârdan oluşan mavi bir tabiat resmi şeklinde şiirselleştirilirken kaçış istenci, görsel imgelere dönüşerek kuş simgesiyle bütünlenir. Şiirin ilk bölümü, özgür ve güzel kuş simgesiyle tamamlanarak bütünlük arz eden bir tablo olarak stilize edilir. Geleneksel Türk şiirinde yüzyıllar boyunca kullanılan kuş mazmunu, Cenap Şahabettin’in ilk şiirlerinden itibaren kullandığı bir sembol olarak ötelere ulaşma istencinin önemli bir göstergesidir:

*“İsterim kuşların terâneleri
Güş-ı cânımda ihtizâz etsin,
Onların şevk-i âşıkaneleri
Beni tav’en neşîde-sâz etsin!”* (Şahabettin, 2022: 107).

Özgürlüğün temsilcisi olan kuş, sonsuza ulaşma arzusunun sembolik anlatımıdır. Sonsuz gökyüzüne göndermede bulunan kuş, “*dünyevi yaşamdaki fiziksel sınırları aşmak*” (Wilkinson, 2011: 58) olan uçuş yeteneğiyle göksel âleme yolculuk yaparak özne- ben’in hayalini gerçeğe taşır. Özne, sınırları aşarak ötelere uçarak yeni âlemlerin kapılarını aralayan kuşun duygulanımlarıyla özdeşleşerek özgürleştiğini duyumsar. Özgürce uçup mekânsal ve zamansal sınırları aşan ayrıca ilham verici bir sese sahip kuşun şevkli, neşeli ve sevgi dolu nağmeleri ise onun sınırlarından kurtulmuş ruhunun yankısı olarak tabiatın dingin sesine karışır.

Mekân ve zaman tarafından kuşatıldığı dünyada, ölümlü bedenine sıkışan birey, ötelere ulaşma arzusunu, tabiata sığınarak gerçekleştirilmeyi düşler. Özne, duygular ve duygulanımlar ekseninde kavranarak bir ruh kazandırılan tabiata sığınmayı kaçış yolu olarak benimser. Kendi ben’ini tabiat içerisinde konumlandırmak için çaba veren özne; gökyüzü, deniz, rüzgâr ve kuş sembolleriyle meydana getirilen hayal âlemi atmosferinde sonsuzlaşmayı arzular.

3. İçerdeliğin Çağrısı: Eve Sığınma

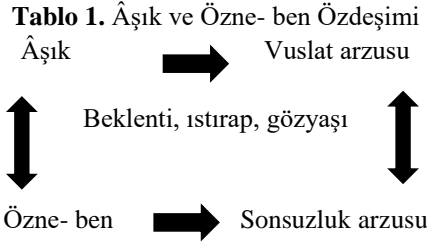
Sonsuza ulaşma arzusuna karşılık bulamaması nedeniyle içsel açmazların kuşatması altındaki özne- ben için ev/ yuva, bilinen bir hayat tarzının geçmişe dönük sembolü olması yönüyle sığınak şeklinde hissedilir. Mekânsal bir bellek imgesi olan ev, korunaklı yapısıyla anıları, düşleri, hayalleri muhafaza eder ve kaçış istenci duyan bireyin aidiyet duymasını sağlayarak tutunma noktasına dönüşür.

“Ta’yîn-i Metâlib”de, kendine özgü bir hayal sistemi olan Divan edebiyatı şiirinden ödüncülen vuslat arzusu ve özne- ben’in sonsuza ulaşma arzusu arasında koşut bir anlam oluşturularak özdeşim kurulur. Bu bağlamda vuslat ya da sonsuza ulaşma arzusunu gerçekleştirmediği için karamsar ve melankolik duyuya sahip birey, eski Türk şiir

geleneğinde olduğu gibi sevgilinin yardımına sığınır. İlgisine ihtiyaç duyulan sevgilinin nitelikleri ise tabiat unsurlarına benzetilerek idealize edilirken dönemin ruhuna uygun karanlık bir algıyla sunulur:

*"İsterim bir nihâl-i ber-terde
Semt-i re'simde ağlasın dâim;
Olayım jâlelerle perverde
Onun altında ben kalıp nâim!"* (Şahabettin, 2022: 107).

Divan edebiyatı geleneğinde, taze bir fidan gibi genç, güzel, zarif, ince, uzun boylu sevgili; âşığa karşı ilgisiz, merhametsiz, sevgisiz ve azametli bir sultan konumundadır. Aşk acısının ıstırapıyla ağlayıp acı çeken âşığın karşıtı bir tip şeklinde kurgulanan sevgili, ona karşı asla zafiyet göstermez. Âşık, sevgilinin eziyetlerinin yanı sıra aşılması mümkün olmayan çok yönlü engeller nedeniyle vuslata eremediği için sürekli gözyaşı döker. Bu bağlamda eski Türk şiirindeki âşığın vuslata erememesi ve Servet-i Fünûn dönemi temsilcisi öznenin sonsuza ulaşamaması melankolik ruh halinde bir araya getirilir:

Şimdi/ zaman ve burada/ mekân labirentinde bunalan özne, hayal kırıklığını; sevgilinin kucakında uykuya dalma istemiyle gösterir. Onun uyku yönelimi, dış dünyanın kasvetinden kaçarak sevgilinin himayesinde olma arzusunu sezdirir. Eylemsel düzlemde atılımını gerçekleştiremeyen özne, bilinçsizlik hali olan uykuya dalma eğilimiyle hüsrana son vermeyi amaçlar. Sonsuza ulaşma arzusu, zaman ve mekân engeliyle karşılaştığı için ıstırap çeken özne, sevgilinin sağaltıcı ilgisi, sevgisi ve aşkına sığınır; onun da kendisiyle birlikte kederlenerek çiy/ kırağı gibi gözyaşı dökmesini diler. Soğukluk, karanlık algısını hissettiren çiy/ kırağı, yaşam koşullarının elverişsiz olduğu bir zaman dilimini işaret etmesinin yanı sıra acı çeken âşığın ruh halini yansıtmaya bakımdan önemlidir. Ayrıca merhametsiz, acımasız, umursamaz tavrıyla ünlü sevgilinin, âşığa şefkat göstererek onunla ilgilenmesi, acısını paylaşarak ağlamasına eşlik etmesi ise Türk şiirindeki yeni ve orijinal bir söylem olarak edebiyat tarihindeki yerini alır.

Kendisinin ıstırapına merhamet gösteren sevgilinin himayesine girdikten sonra uyku yönelimiyle bilinçsizlik düzeyine geçmeyi arzulayan özne- ben, "dışarıdaki içeridelik" (Bachelard, 1996: 230) olan ev/ yuva simgesiyle dış dünya gerçekliğinden iç dünyanın düşsel derinliğine kaçış istencini dile getirir. Cenap Şahabettin'in şiir evreninde önemli bir yere sahip olan ev/ yuva, özne- ben'in "mevcut dünyasında gerçekleştiremediği düşüncesini, tatmin edemediği duygularını hayal dünyasında eyleme geçir(mesini)" (Alagöz, 2023: 41) sağlayan önemli bir simge olarak yer alır:

*"İsterim bir de sâyelerle muhât
Bir beyaz âşiyâne-i ta'zîz
Ki derûnunda bâ-kemâl-i neşât
Rûhum etsin ümîdini tehzîz!"* (Şahabettin, 2022: 107).

Bireyin geleceğe dönük bilinçli eylemlerini engelleyen ve "edilgen/pasif bir varoluş" (Deveci, 2012: 239) durumu ortaya çıkaran umut; davranış biçimini, özgür seçimleri doğrultusunda yönlendiremeyen bireyin eylemsizliğini yansıtmaya bakımdan önemli bir açar sözcüktür. Bu yönüyle hayallerin gerçekleştiği bir mekân şeklinde duyumsanarak sonsuza açılan ev, 'dışardaki' dünyayla iletişime son verip korunaklı yapısıyla 'içeridelik' algısı meydana getiren kutsal bir mabettir.

Dörtlükte sâye, derûn ve rûh ibarelerinin çağrışım değerleriyle meydana getirilen sembolik anlatım, uykuya yönelimle sezdirilen bilinçdışı katmanını ev simgesiyle işaret eder. Gölge anlamına gelen sâye, şiirde, Jung terminolojisinde erkeğin bilinçdışındaki içsel kadın ögesi animanın (Starr, 2006: 89) anlaşılmasını mümkün kılan simgedir. Erkeğin bilinçdışı katmanında çocuksu, masum ve duygusal yönünü temsil eden anima aracılığıyla özne- ben'in kırılğan duygulanımları dile getirilir. Sonsuzluğa kaçış ekseninde huzur, neşe, sevinç ve mutluluk isteyen

özne, animanın gerçek dünyadaki karşılığı olan sevgiliyle birlikte içtenliğin mekânı eve/ yuvaya sığınarak geleceğe yönelik umut dünyasını yeniden kuracağına inanır.

Sonsuzluğa açılan evin içtenliğine sığınan özne- ben, kök salma arzusunun sevgiliyle duygusal bağ kurma düzleminde ifade eder. Ancak sevgilinin kendisine ilgi ve sevgisini yetersiz bulur ve kırılma duygusunu dile getirirken son arzusunun da onun merhameti olarak eklemeyi ihmal etmez:

“Bunların cümlesinden evvel ben

İsterim lâkin eylemek ilkâ

Bir küçük katre eşk-i hecrimden

Dil-i bî-rahmına senin cânâ!” (Şahabettin, 2022: 107).

Arzularını, tabiat unsurlarıyla sembolleştirerek iyimser ve umutlu biçimde nakleden özne- ben, kaçış istencini yok sayarak aşkın dönüştürücü gücüne ihtiyaç duyar. Özne, içerdeliğin çağrısına olumlu yanıt vererek bağlanma gereksinimini onar ve sevgili aracılığıyla eve dönüş düşü kurar. Sevgilinin merhametsizliği nedeniyle acı çeken özne, şiirin temelini oluşturan arzularını hiçleyerek tek arzusunun onun ilgisi olduğunun ayırımına varır.

Şiir boyunca ilk dizide yer verilen *isterim* leitmotivinin son dörtlükte ikinci dizeye alınması, niyete bağlı olmakla birlikte dikkat çekicidir. Bununla birlikte kendisiyle birlikte ağlayan sevgilinin tekrar merhametsiz ve azametli sultan konumunda bulunması ise Cenap Şahabettin üzerinde Türk şiir geleneğinin izlerinin yer aldığı gösterir.

Aşkın ana etimon olarak ele alındığı şiirin ikinci bölümünde özne- ben, sevgilinin sağaltıcı sevgisi ve ilgisi ile eve sığınarak içine kapanır. “Ta’yîn-i Metâlib”de aşk, sonsuza ulaşma arzusunun, eve sığınma içgüdüsüne taşıyacak kadar güçlü ve dönüştürücü işleve sahip bir duygulanım olarak açılır.

4.Sonuç

Türk edebiyatının yeni kimlik kazanmasında önemli bir görev üstlenen Servet-i Fünûn dönemi sanatkarları, estetik duyuş tarzını önceleyerek tabiat ve aşk temlerine yönelir. Gündelik hayatın kuşatmasından kaçmak isteyen şairin karamsar ruh halinin yanı sıra Fransız edebiyatından alınan parnasizm, sembolizm ve romantizm akımlarının da etkisiyle tabiat unsuru önemli bir kaçış simgesi haline gelir.

Estetik bakış açısının öncelendiği söylem biçimi, özgün içerik ve imge dünyasıyla Türk şiirinin değişiminde ivme kazanmasını sağlayan Cenap Şahabettin; tabiatı, birey ekseninde merkeze alarak canlı bir üslupla tasvir eder. Tabiat öğelerini, izlenimci kimliğiyle gözlemleyen şair, ‘ruh-i kâinat’ görüşünden hareketle insan ile tabiat arasında algısal bir bağ kurulmasını sağlarken resimsel öğeler ve müzikaliteyle ahenkli bir şiir evreni meydana getirir.

Cenap Şahabettin, Servet-i Fünûn döneminin ruhuna sirayet eden kaçış istencini, bireysel duyuşla imgeleştirerek “Ta’yîn-i Metâlib”i kaleme alır. Şiirde tabiat, idealin yansımaları şeklinde estetize edilirken hayal gücünün sınırsızlığından faydalanılır. Bu yönüyle beklentiye işaret eden istek/ arzu aracılığıyla sonsuzluk özlemi çok yönlü biçimde dramatize edilir.

“Ta’yîn-i Metâlib”de sonsuza ulaşma istenci duyan özne, tabiata sığınmayı tercih eder. Bu yönüyle tinsel duyuşla algılanan tabiat manzaraları; aşk, sevgili ve ev/ yuva unsurlarıyla imgeleştirilir. Ötelere ulaşma arzusunun bir varoluş sorunu olarak ele alındığı ilk bölümde; gökyüzü, deniz, rüzgâr ve kuş sembolleri aracılığıyla düşsel bir âlem meydana getirilir. Aşkın başat değer olarak imlendiği ikinci bölümde ise ev/ yuva, sığınma görevi üstlenerek içerdeliğin güvenli alanını işaret eden bir sembole dönüşür.

Kaynakça

- Akay, H. (2020). *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Alagöz, H. F. (2023). Cenap Şahabettin Şiirinde Ev’in Psikanalitik Boyutları. *Turkish Studies Language*, 18(1), 31-47. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.66112>
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın Poetikası*. (Çev. Aykut Derman). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bachelard, G. (2006). *Su ve Düşler*. (Çev. Olcay Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Çev. Sabri Gürses). İstanbul: Kambalacı Yayınevi.
- Çetin, N., Gülemdam, R., Narlı M. (2015). *Tanzimat’tan Bugüne Yeni Türk Edebiyatı Şiir Çözümlemeleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Deleuze, G., Guattari, F. (2014). *Anti- Ödipus Kapitalizm ve Şizofreni*. (Çev. Fahrettin Ege, Hakan Erdoğan, Mustafa Yiğitalp). Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Deveci, M. (2012). *Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Kaplan, M. (1971). *Tevfik Fikret*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
Kaplan, M. (1975). *Şiir Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
Korkmaz, R. (1987). Bir Tahlil Denemesi: Süha ve Pervin. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C.1, S.1.
Kumar, K. (2005). *Ütopycılık*. (Çev. Ali Somel). Ankara: İmge Kitabevi.
Spinoza, B. (2011). *Ethica*. (Çev. Çiğdem Dürüşken). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
Storr, A. (2006). *Jung'dan Seçme Yazılar*. (Çev. Levent Özşar). Ankara: Dost Kitabevi.
Şahabettin, C. (2022). *Bütün Şiirleri*. (Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman). İstanbul: Dergâh Yayınları.
Tanpınar, A. H. (2003). *19uncu Asır Türk Edebiyatı*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
Wilkinson, K. (2011). *Semboller ve İşaretler*. (Çev. Seda Toksoy). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

---

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
 Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
  2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
  3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
  4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-

